

Софија Стојановић¹, докторанд
Универзитет у Нишу
Правни факултет
Србија

УТИЦАЈ ПАТРИЈАРХАТА НА ПОЈАВУ РЕАКТИВНОГ УБИСТВА ПАРТНЕРА

Апстракт: Реактивно убиство представља лишење живота насилног лица од стране жртве насиља. Овај вид лишења живота најчешће се испољава као реакција жене жртве на претрпљено партнерско насиље. Анализирајући факторе који доприносе испољавању овог облика криминалног понашања, можемо приметити да су поједини од њих у великој мери обликовани под утицајем патријархалног система вредности. У раду су изложене карактеристике родне релације патријархата присутне у српском друштву и фактори који доприносе испољавању феномена реактивног убиства партнера обликовани под дејством патријархалног система. Анализа повезаности друштвених норми патријархалног система и фактора који доприносе извршењу реактивног убиства партнера указују на неравноправан положај жена у српском друштву, које бива нарочито изражено у случајевима изложености насиљу у породици.

Кључне речи: реактивно убиство партнера, патријархат, партнерско насиље, насиље у породици

Уводне напомене

Реактивно убиство представља убиство насилника од стране жртве до кога долази када у односу постоје „катастрофални конфликти”, односно трајни конфликти чијим се последицама жртва не може прилагодити. Један од најчешћих случајева испољавања реактивног убиства је лишење живота партнера од стране жене жртве насиља у породици. У односу на готово епидемијску распрострањеност партнерског насиља, број случајева реактивног убиства партнера у Србији је мали. Упркос малој заступљености у пракси, лишење живота насилног партнера завређује пажњу с обзиром на озбиљност и неповратност последице и специфичне етиолошке карактеристике.

---

¹ *sofijaostojanovic@gmail.com*; Stefan Stojanović, University of Niš, Faculty of Law, Serbia

Посматрано са етиолошке тачке гледишта на испољавање овог феномена утиче велики број фактора, и то: породичне прилике и односи, неповерење у државне органе и институције, економске прилике, образовање и запосленост, као егзогени фактори и интелигенција, карактер, темперамент, емоције, ставови и схватања као ендогени фактори. Анализирајући ове факторе, можемо приметити да поједини од њих представљају одраз патријархалног система вредности. Као такви препознати су сви егзогени фактори и ставови и схватања као ендогени фактор на чије формирање пресудно утиче деловање средине. У овом раду, аутор ће настојати да укаже на узрочно-последичну везу између карактеристика родне релације патријархата присутног у српском друштву и наведених фактора који утичу на испољавање криминалног понашања у виду реактивног убиства партнера.

Карактеристике патријархата у Србији

У социолошкој литератури можемо наћи многобројне дефиниције патријархата које осветљавају овај феномен из различитих углова, стављајући у први план једну или више његових карактеристика. Поједини теоретичари сматрају патријархат системом који потиче из грчког и римског права, у коме је мушка глава породице имала апсолутну правну и економску моћ над члановима породице који од ње зависе.² Једна од најчешће навођених дефиниција патријархат одређује као поредак у коме мушкарци доминирају над женама и старији над младима.³ Слична овој је и дефиниција која патријархат одређује као систем друштвених веза који привилегује старије мушкарце у односу на младе чланове друштва и жене, и у приватној, и у друштвеној сфери.⁴ Патријархат се још дефинише и као привилеговање мушкараца и старијих и мобилизација родбинских структура и морала ради легитимизације и институционализације родне и старосне доминације.⁵ Једна од најобухватнијих дефиниција одређује патријархат као друштвену структуру вишеслојне опресије – која подразумева истовремено постојање опресије на више релација – створену постојањем хоризонталних и вертикалних друштвених односа, која узрокује родне, расне, етничке и међународне хијерархије, али је и резултат истих, а која одређује однос између два

² G. Lerner, *The Creation of Patriarchy*, Oxford, 1986, 238.

³ K. Millet, *Sexual Politics*, London, 1977, 36;

https://monoskop.org/images/c/c2/Millett_Kate_Sexual_Politics_1970.pdf, Pristup: 27. 2. 2024.

⁴ D. Kandiyoti, Foreword, *Gender and Citizenship in the Middle East*, New York, 2000, XV; https://www.researchgate.net/publication/254871242_S_Joseph_Gender_and_citizenship_in_the_Middle_East_Syracuse_NY_Syracuse_University_Press_2005_0-8156-2864-1, Pristup: 27. 2. 2024.

⁵ S. Joseph, "Connectivity and Patriarchy among Urban Working Class Arab Families in Lebanon", *Ethos*, Vol. 21, No. 4, 23, citirano prema: F. Akgul, *Patriarchal Theory Reconsidered: Torture and Gender Based Violence in Turkey*, London, 2017, 36.

супротстављена субјекта.⁶ Наведене дефиниције показују да је патријархат друштвени систем доминације који се испољава у више модалитета у зависности од критеријума разликовања његових субјеката. За потребе овог рада, најзначајнија је родна релација партијархалне структуре. Говорећи о родној релацији патријархата, поједини аутори патријархат одређују као систем у коме се потребама мушкараца даје приоритет у односу на потребе жена, без обзира на природу саме потребе, што одражава хијерархијски однос међу половима и привилегије мушкараца у односу на жене.⁷

Са аспекта родне релације, патријархат се може посматрати кроз јавну и приватну сферу. Приватни патријархат је примаран и почива на производњи унутар домаћинства и директној и персонализованој контроли над женама. Јавни патријархат подразумева сферу плаћеног рада и одликује се институционализацијом и формализовањем хијерархије међу половима. Овај вид патријархата постаје израженији на прелазу у XX век, када жене први пут масовније излазе на тржиште рада. Ипак, породица до данас остаје важно упориште патријархата и опресије над женама и подручје у којем се родне неједнакости у најзначајној мери испољавају и репродукују.⁸

У приватној сфери, у патријархалним друштвима, жена се пре свега посматра као мајка. Социолози истичу да, када се у јавности говори о тзв. „белој кути”, кривица за исту приписује се у већој мери женама него мушкарацима, те се на њих врши притисак „да се остваре као мајке” јер је то у складу са националним интересима.⁹ Резултати истраживања из 2017. године такође показују да је и даље присутно родно очекивање које подразумева проналажење смисла искључиво у деци, те да се жене у Србији сусрећу са критикама да нису добре мајке због превелике амбициозности или жеље да напусте партнера са којим имају деце. Исто истраживање показује да је физичко кажњавање жена у домаћинству или брачној заједници повезано са критиком да нису добре мајке и да је сразмерно већи број жена које се сусрећу са овом критиком, претрпео кажњавање у виду породичног насиља.¹⁰

Другу карактеристику приватног патријархата представља обавеза домаћег рада као искључиво женска. Аргументи којима се раније оправдавала примарна везаност жена за домаћи рад темељили су се на физичким и психолошким особинама приписиваним лицима женског пола. Под физичким особеностима наводила се крхка физичка конституција која онемогућава бављење физички

⁶ F. Akgul, *Patriarchal Theory Reconsidered: Torture And Gender Based Violence In Turkey*, 39.

⁷ Ibid, pp. 43.

⁸ Ibid pp. 35, S. Walby, *Theorizing Patriarchy*. Oxford and Cambridge, 1990, 24; https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/21680/1/1990_Walby_Theorising_Patriarchy_book_Blackwell.pdf, Pristup 27. 2. 2024.

⁹ S. Radović i A. Marković, „Nova/stara rodna očekivanja – konformizam ili otpor patrijarhalnoj podeli rodних uloga u porodici“, *U senci javnih politika: rodne politike i rodno iskustvo*, Limes, god. 14, br. 2, Beograd 2017, 138.

¹⁰ Isto, 135–152 i 146–147.

захтевнијим пословима, иако су ови послови припадали женама у случајевима одсуства мушких чланова домаћинства. Моћ друштвено обликованих стереотипа појачавала се истицањем значаја психолошких разлика међу половима, те се истицала емотивност, интуитивност, брижност жена наспрам рационалности, агресивности и независности лица мушког пола.¹¹ Раније поменуто истраживање је показало да је и данас, када је реч о организацији свакодневног живота, присутан висок ниво традиционалне поделе улога. На пример, подаци о подели одговорности између партнера у транзицијском периоду преласка у родитељство, показују да жене највећим делом преузимају на себе традиционално „женске” послове попут пеглања, кувања, спремања стана.¹² Поред кућног рада, жене су носиоци још једне врсте „нетржишног” рада, тзв. репродуктивног рада у породици, као специфичне врсте рада који непосредно служи задовољавању потреба и добробити чланова породице, а који подразумева ресурсе попут менталне или емоционалне енергије (тзв. емоционални рад).¹³

Како патријархално друштво домаћинство види као „природно” окружење за жену, тржиште рада дуго се сматрало подручјем намењеном искључиво лицима мушког пола, што је раније резултовало изостанком образовних могућности за жене, које би биле од пресудног значаја за достизање њихове самосталности и независности.¹⁴ Трансформацијом српског дрштва у социјалистичко, уочава се масовније школовање жена, чак и када је реч о високом образовању. Ипак, врло брзо долази до феминизације и маскулинизације занимања, где су „женска” занимања, по правилу, била мање вреднована и плаћена.¹⁵

У предсоцијалистичком српском друштву, искључива одговорност жена за домаћи рад била је у служби друштвених захтева за ослобођењем мушке радне снаге за рад изван куће, међутим, социјалистичко и постсоцијалистичко транзиционо друштво, које охрабрује већу присутност жена на тржишту рада, не ослобађа жене традиционалне улоге „домаћице, супруге и мајке” већ намећу лицима женског пола „двоструку оптерећеност” запослене жене раднице и домаћице, односно мајке.¹⁶ Пишући о положају жена у социјалистичком дру-

¹¹ V. Bakrač i M. Lučić. M. “Comparative analysis of gender and religiosity – the dynamics of changes”, *Religion in contemporary society*; citirano prema: M. Rakonjac, “Pod okriljem patrijarhata – Društveni identitet žene u patrijarhalnoj kulturi crnogorskog društva”, *Sociološka luča*, god. 14, br. 1, Nikšić 2020, 63.

¹² S. Radović i A. Marković, n.d., 145.

¹³ A. Milić, “Sociologija porodice”, Beograd 2007, 95–99.

¹⁴ M. Rakonjac, n.d., 64.

¹⁵ A. Milić, Anđelka, „Žene u bivšoj Jugoslaviji: drugačiji pogled na učinke socijalizma u promeni društvenog položaja žena”, *Društvo rizika: promene, nejednakosti i socijalni problemi u današnjoj Srbiji*, Beograd 2008, 181–198.

M. Obradović, „Vera Gudac-Dodić: Žena u socijalizmu – položaj žene u Srbiji u drugoj polovini 20. veka”, *Tokovi istorije*, 1–2, Beograd 2006, 309–312.

¹⁶ M. Jeroničić, „Privatni i javni patrijarhat: društveni položaj i uloga žena u jugoslaviji tokom socijalističkog perioda”, *GENERO*, br. 19, 2015, Beograd 2015, 3–7; С. Константиновић-Вилић, „Жене убице”, докторска дисертација, Универзитет у Нишу, Правни факултет, 1984, 35.

штву, аутори истичу да су жене, поставши мајке, често напуштале посао својом вољом, јер нису имале коме да повере децу на чување, или су остајале без посла против своје воље.¹⁷ У једном извештају Антифашистичког фронта жена из 1952. године забележено је да су у случајевима појављивања вишка радне снаге у предузећима, по правилу са посла отпуштане жене које су имале децу, па и оне које су у том тренутку биле у другом стању.¹⁸ Неједнакост је постојала и при запошљавању нових радника, а као разлог навођено је то да жене раде слабије од мушкараца.¹⁹

Упркос једнакости пред законом и већинском уделу жена у високообразованом становништву,²⁰ и даље постоји неједнакост између полова када се ради запослењу и постизању успеха у пословном погледу, што одражава став о „непрофитабилности” жена, што се првенствено огледа у захтевима послодаваца да се изјасне о заснивању породице при пријему у радни однос.²¹ Подаци Републичког завода за статистику показују да је мање запослених жена него мушкараца у свим старосним групама. Поред мањег учешћа у целокупној радној снази, жене су ређе на руководећим положајима. Запослене жене свих старосних група примају мању просечну накнаду за рад, као и ниже пензије. Значајан платни јаз је присутан и код лица са вишим и високим образовањем. Статистички подаци такође показују да су лица женског пола у већем ризику од сиромаштва, без обзира на старосну групу којој припадају. Лица женског пола чешће раде непуно радно време, а као разлог за то најчешће наводе бригу о деци или неспособним одраслим лицима, док је код лица мушког пола овај разлог најређе навођен, што потврђује схватање да наше друштво бригу о деци, али и немоћнима, посматра као искључиву женску обавезу.²²

Поред двоструке оптерећености и неповољнијег економског положаја у односу на лица мушког пола, неједнакост положаја жене у патријархалном систему огледа се и у нереткој изложености насиљу у породици. У литератури се истиче да је изложеност жена насиљу у породици дубоко укоренења у патријархалној структури друштва, у којој овај вид насиља нема карактер дисфункције и поремећаја односа, већ се намеће као средство дисциплиновања жена од стране мушких чланова породице.²³ Став друштва и државе о породичном насиљу као

¹⁷ А. Panić, „Žena kao vaspitač novog čoveka”, *Ženska strana: saznajte kako je izgledao „jedan dan u životu radne žene” sredinom 20. veka*, Beograd 2012, citirano prema M. Jeroničić, n.d., 12.

¹⁸ V. Gudac Dodić, *Žena u socijalizmu: položaj žene u Srbiji u drugoj polovini 20. veka*, Beograd 2006, citirano prema M. Jeroničić, n.d., 12.

¹⁹ Isto, 12.

²⁰ *Мушкарци и жене у Србији*, приредио Републички завод за статистику, Београд 2023, 53.

²¹ N. Sekulić i M. Bobić, *Rodna ravnopravnost na lokalnom nivou: izveštaj o rezultatima istraživanja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou u Srbiji*, Beograd 2010, citirano prema S. Radović i A. Marković, n.d., 142.

²² *Мушкарци и жене у Србији*, приредио Републички завод за статистику, Београд 2023, 81–110, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/pdf/G20246004.pdf>, Приступ 27. 2. 2024.

²³ J. Opsenica Kostić, J. Todorović i I. Janković, *Izazovi savremene porodice*, Niš 2017, 134–135.

нормалном, или бар као о приватном и личном проблему породице, опстао је до почетка XXI века.

Поред непосредних последица које патријархат има на женске чланове друштва, бројна су и његова посредна дејства. У наставку овог рада, аутор ће настојати да анализира утицај патријархалног система на факторе који доприносе реактивном убиству партнера.

Анализа фактора

Међу факторима који доприносе испољавању криминалног понашања у виду извршења убиства насилног партнера, у светлу последица патријархалног система, посебно се издвајају породичне прилике и односи, неповерење у институције, економске прилике, обзаревање и запосленост извршилаца као егзогени фактори, и ставови и схватања као ендогени фактори.

Када говоримо о породичним приликама и односима, за етиологију реактивног убиства партнера као најзначајнији фактор издвајају се односи између партнера. Ипак, истраживања су показала да ни односи у примарној породици извршилаца овог дела нису безначајни, те треба сагледати и њих.

До најдрастичнијих поремећаја партнерских односа долази у случају испољавања насилног понашања једног партнера према другом. Партнерско насиље, као и породично насиље уопште, можемо сагледати као широко распрострањену, патолошку, пре него као инцидентну, појаву. Истраживање Аутономног женског центра спроведено 2003. године на територији Београда показује да је 23,7% жена претрпело физичко и/или сексуално насиље у партнерским односима.²⁴ Истраживање ОЕБС-а из 2018. године показује да је 17% жена доживело физичко насиље од стране интимног партнера, 5% сексуално, а 44% психичко насиље.²⁵ Поред распрострањености и озбиљности партнерског насиља доприноси и бројност и озбиљност његових последица по физичко, репродуктивно и ментално здравље. Према истраживању спроведеном од стране Аутономног женског центра, здравствене последице насиља у породици могу се класификовати у следеће категорије: телесне повреде, последице по репродуктивно здравље, последице по ментално здравље, здравствени проблеми који се испољавају кроз хронична стања и тегобе и појава понашања штетног по здравље.²⁶ С обзиром на чињеницу да се насиље у партнерском односу често испољава као комбинација различитих видова насиља, као и да се један чин партнерског насиља може одразити и на физичко (укључујући и репродуктивно) и на психичко здравље, оно представља значајан фактор када говоримо о реактивном убиству партнера.

---

²⁴ S. Otašević, „Nasilje u partnerskim odnosima i zdravlje”, Beograd, 2005, str. 25.

²⁵ *Dobrobit i bezbednost žena – anketa o nasilju nad ženama*, priredio Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Beograd 2019, VIII.

²⁶ Д. Матијашевић и С. Оташевић, „Насиље над женама и последице по здравље”, Београд, 17–21.

Када говоримо о односима у примарној породици жена извршилаца, међусобан однос родитеља или родитељских фигура и однос ових лица према извршиоцима издвајају се као посебно значајни. Проучавајући однос између претрпљеног породичног насиља и испољавања криминалног понашања жена, Николић-Ристановић дошла је до закључка да је три четвртине жена извршилаца кривичних дела изјавило је да су трпеле физичко насиље од стране оца и мајке, односно других одговарајућих чланова породице, у детињству. У већини случајева ово насилно понашање представљало је начин дисциплиновања деце, тј. физичко кажњавање због непослушности, односно одступања од очекиваног женског понашања.²⁷ Пракса васпитавања деце применом насиља у свести жена створила је схватање да се љубав и насиље међусобно не искључују што се испоставило као важан фактор у раној социјализацији будућих жртава насиља. Оправдавање претрпљеног насиља у примарној породици обликовало је однос жена према насиљу које су касније трпеле у партнерским односима, а који је карактерисало оправдавање партнерског насиља, кроз тражење разлога за исто и самоокривљавање.²⁸ Анализирајући положај жена у патријархалном систему, социолози закључују да понашање ауторитета у примарној породици утиче и на немогућност разликовања контроле и бриге од стране жртава насиља у породици. Наиме, једна од основних карактеристика патријархата је изражавање бриге за женске чланове породице у форми контроле, што за последицу неретко има изједначавање контроле и доминације са бригом и љубављу од стране жена.²⁹ Резултати истраживања и теоријска разматрања указују на то да насиље претрпљено у детињству, коришћено у васпитне сврхе, повећава праг толеранције на касније насиље у партнерском односу.³⁰

Истраживање објављено 2023. године показује да жене у Србији имају јако низак степен поверења у државне органе и институције када је у питању стручност, могућност и воља истих да им пруже заштиту од насиља у породици. Доминантна већина жена показује средњи ниво поверења у институције када је у питању насиље у породици (72,1%), висок ниво поверења показује само 17,5% жена, док низак ниво поверења изражава свака десета жена (10,5%). Упитане за институцију којој поклањају највише поверења, највише жена се определило за сигурне куће, здравство и полицију, док је најнижа оцена дата јавном тужилаштву и општинској правној помоћи. Неповерење жена у институције деле и стручњаци који су спровели истраживање. Генерални закључак истраживача је да представници надлежних органа и институција не разумеју

²⁷ В. Николић-Ристановић, „Од жртве до затворенице – Насиље у породици и криминалитет жена”, Београд, 2000, 40–59.

²⁸ Исто, н.д., 59.

²⁹ S. Joseph, “Brother / Sister Relationships: Connectivity, Love and Power in the Reproduction of Patriarchy in Lebanon”, *American Ethnologist*, Vol. 21, No. 1, 1994, citirano према F. Akgul, op.cit., 31.

³⁰ В. Николић-Ристановић, н.д., 59–60.

довољно феномен партнерског насиља.³¹ Подаци изнети у Стратегији за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године показују да неповерење у државне органе и институције није без основа, с обзиром на то да полицијски службеници често не поступају по пријавама у случајевима пријава насиља према Ромкињама, а понекад не поступају ни по анонимним пријавама и инстистирају да се особе које пријављују насиље представе и дају своје личне податке. Такође, забележено је игнорисање пријављивања „сумње на насиље”, као и упућивање непримерених коментара и савета о начину понашања женама које пријављују психичко насиље. Поред наведеног, оцењено је да сарадња државних органа када је у питању феномен насиља у породици није на завидном нивоу, као и да програми помоћи жртвама насиља у породици нису адекватно развијени и георгафски распоређени.³² Недостатак поверења у државне органе и институције услед њихове претпостављене неадекватне реакције, представља једну од препрека за напуштање насилног партнерског односа.

Повезаност економских прилика и криминалитета запажена је још на почетку развоја криминологије као науке. Значај економских прилика нарочито је изражен када су у питању лица женског пола, с обзиром на то да су многе жене и даље зависне од партнера и економски несамосталне. Да би жена напустила насилан партнерски однос, она мора имати ваљану алтернативу која јој омогућава већи ниво благостања од онога који јој пружа партнерски однос. Ако је жена свесна да напуштањем заједнице губи материјалну основу за живот и дом, напуштање партнера не представља ваљану алтернативу насилној заједници.³³ У оваквим случајевима, део жена прихвата убиство као једини могући излаз из ситуације у којој се налазе. Како овакви случајеви нису чести, можемо закључити да материјално-економски фактор ретко најнепосредније делује на извршење реактивног убиства. Много чешће је посредно дејство овог фактора. С обзиром на значај и дејство економских прилика на појаву криминалног понашања, потребно је размотрити чиниоце који детерминишу економске прилике жене: образовање и запосленост. Ови фактори одређују положај жене у партнерском односу и друштву, односе између партнера, као и саму личност жене.

Људи са вишим степеном образовања, знања и културе отпорнији су на негативне, посебно криминогене утицаје. Поред тога, образовање има за човека и економски значај.³⁴ Образованим лицима углавном се пружају боље могућности

³¹ Т. Антонић и др., „Зашто жене не пријављују насиље у породици?”, Београд 2023, 4–30.

³² Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године, приредило Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Београд 2021, 58.

³³ R. Eves, “Women’s Economic Empowerment and Escaping Violent Relationships – In Brief”, Building on 20 years on the State, Society & Governance in Melanesia Program 2017/32, Canberra 2017, 1 https://www.researchgate.net/publication/321153253_Women's_Economic_Empowerment_and_Escaping_Violent_Relationships, Pristup 27. 2. 2024.

³⁴ В. Пешић, *Криминологија*, Титоград, 1990, 221.

за запослење и самим тим већа економска самосталност, што ствара могућност за вођење сигурнијег и независнијег живота, чинећи их погоднијим за развијање позитивних друштвених навика и својстава карактера.³⁵ Са друге стране, низак степен образовања неретко води ка незапослености, која представља један од фактора који испољава снажан утицај на понашање људи, укључујући и њихово криминално и социјалнопатолошко понашање. Незапосленост води наглом погоршавању економског положаја појединаца и породица.³⁶

Низак степен образовања жена и традиционална схватања о жени – домаћици, неретко воде незапослености и економској зависности од партнера, што резултује немогућношћу самосталног и слободног живота. Резултати истраживања жена убица у Југославији показују да су ова лица у већини случајева завршила само четири разреда основне школе или су неписмена. Ниско образовање жена убица утицало је на њихово занимање и запосленост, те је највећи број жена био незапослен и обављао послове „домаћице” (бавиле су се кућним пословима: припремање оброка, прање посуђа, сређивање и чишћење куће, прање рубља, пеглање, набављање хране и сл.).³⁷

Ставови и схватања се првенствено формирају под утицајем услова у којима човек живи.³⁸ Од највећег значаја за феномен реактивног убиства партнера су ставови и схватања о браку (или ванбрачној заједници), породици и родним улогама усвојеним од стране извршиоца овог дела. Истраживања показују да је прихватање ставова о традиционалним родним улогама у патријархалном друштву повезано са оправдавањем и предузимањем аката насиља према партнеру. Такође, показало се и да су лица женског пола која су усвојила оваква схватања изложена већем ризику од виктимизације у партнерском односу.³⁹ Такође, истраживања показују да жене које трпе насиље показују нешто виши ниво одобравања партнерског насиља од жена које га никада нису доживеле. Овакаво схватање може се објаснити тиме да су ове жене склоне правдању и рационализацији насиља које доживљавају.⁴⁰ Истраживања усмерена на сагледавање партнерског насиља из угла жена жртава илуструју значај ставова и схватања за обликовање

³⁵ L. Lochner, Education and Crime, The Economics of Education (Second Edition): A Comprehensive Overview, 2020, 109 https://economics.uwo.ca/people/lochner_docs/edu_crime_lochner.pdf, Pristup 27. 2. 2024.

³⁶ М. Милутиновић, *Криминологија*, Београд 1997, 337.

³⁷ С. Константиновић-Вилић, н.д., 161–163.

³⁸ Пешић, н.д., 293.

³⁹ D. Reitzel-Jaffe, D. A. Wolfe, “Predictors of Relationship Abuse Among Young Men”, *Journal of Interpersonal Violence*, no. 16, 2001, 99-115; A. Hodžić, *Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*, Zagreb 2007; Shen A. C-T., Chiu M. Y-L., Gao J., “Violence Among Chinese Adolescents: The Role of Gender-Role Beliefs and Justification of Violence”, *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 27, no. 6, 1066–1089; цитирано према: I. Janković i J. Todorović, *Intimate Partner Violence, Attitudes Towards Gender Equality and Self-Esteem of Female Students, Modern Age and Competences of Psychologists*, Niš 2019, 213–214.

⁴⁰ Т. Антонић и др, н.д., стр. 5–6.

људског понашања. Објашњавајући да нису заслужиле да трпе насиље, испитанице наводе примере понашања које би оправдавало – или бар објашњавало – примену насиља према жени од стране партнера. У складу са ставовима које су усвојиле кроз процес социјализације, ове жене обликују своје понашање – седе код куће, брину о деци, чисте, и не излазе из куће остављајући партнера самог са децом. Уз то оне играју улогу „добре жене”, не постављајући питања партнеру и не супротстављајући му се без обзира на насиље које трпе, већ преиспитују своје понашање, тражећи грешке.⁴¹ Поред тога што овај пример сликовито приказује моћ ставова и схватања да обликују понашање једног лица, чак иако ће због тога оно само испаштати, он дочарава и то да ставови и схватања представљају препреке за окончање насилног партнерског односа напуштањем партнера.

Закључак

Анализирајући факторе који делују у типичним случајевима реактивног убиства партнера у светлу карактеристика родне релације патријархата, можемо закључити да је патријархални систем нашао одраза у свакоме од наведених фактора.

Нормализација насиља у породици усмереног према деци, посматрана као средство васпитавања и контроле њиховог понашања, типична је за патријархална друштва. Истраживања и теоријска разматрања показују да су жене васпитаване применом насиља у примарној породици, склоне рационализацији и оправдавању партнерског насиља, као и кривљењу себе за исто. Можемо закључити да ова врста насиља представља продужетак схватања о примени насиља као средству контроле, овога пута примењеног од стране партнера.

Иако Кривични законик од 2003. године инкриминише насиље у породици као дело за које се гони по службеној дужности, резултати скорашњег истраживања показују да жене у Србији немају довољно поверења у државне органе и институције. Основаност оваквог мишљења потврђује Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици Владе Републике Србије која наводи да реакција полицијских службеника у значајном броју случајева изостаје, да сарадња између државних органа надлежних за поступање у случајевима насиља у породици није адекватна и да програми помоћи жртвама насиља у породици нису у довољној мери развијени. С обзиром на релативно скоро инкриминисање насиља у породици и чињеницу да је први закон у потпуности посвећен заштити од насиља у породици Закона о спречавању насиља у породици донет 2016. године, можемо закључити да држава још увек није успела да развије одговарајући механизам за сузбијање насиља

---

⁴¹ I. Janković, “As if living in a concentration camp: The Experience of intimate partner violence as seen through the eyes of female victims”, *Psihologija*, Vol. 55, Issue 4, Beograd 2022, pp. 19–21.

у породици. Релативно касна⁴² инкриминација овог кривичног дела услед става државе да породично насиље не представља проблем, или бар не јавни проблем, и раширеност партијархалних ставова и данас представљају неке од разлога не-ефикасности државних органа и институција при суочавању са проблемом насиља у породици, а самим тим и разлог неповерења жртава породичног насиља у исте.

Напуштање насилног партнера делује као логичан корак, ипак жртве партнерског насиља неретко не перципирају партнерско насиље као неуобичајену појаву или нису у могућности да напусте партнерску заједницу. Анализом ставова и схватања жена жртава насиља у породици, можемо закључити да су исти обликовани под утицајем патријархалних вредности и схватања о односа према половима. Значај оваквих схватања огледа се у мишљењу жртава породичног насиља да је живот у браку са насилним партнером нормалан и прихватању живота у таквим околностима или схватању да се форма породице мора одржати у сваком случају, без обзира на квалитет породичних односа. У другим случајевима, ниско образовање и незапосленост жена извршилаца реактивног убиства партнера, резултују неповољним социо-економским положајем који је за последицу има немогућност напуштања насилног партнера услед непостојања алтернативе. Истраживање жена убица у Југолавији показало је да ниско образовање жена извршилаца овог дела има узрок у схватањима средине у којој су расле (већина је рођена и живела на селу) – да женска деца не треба да се школују, већ да раде у домаћинству, као и лошем материјалном стању породица из којих потичу и великом броју деце, што је онемогућавало школовање женске деце услед давања приоритета школовању мушке деце.⁴³ Иако је данас број високообразованих жена већи од броја мушкараца са истим нивоом образовања, званични статистички подаци показују да су незапосленост и запосленост са непуним радним временом већи међу лицима женског пола, док су примања и могућности за напредовање нижи, те се жене у великом броју случајева налазе у неповољнијој економској ситуацији у односу на мушкарце.

Анализирајући карактеристике родне релације патријархата, можемо закључити да српско друштво, упркос неолибералној трансформацији кроз коју пролази, и даље карактеришу патријархална подела родних улога и неравноправан положај жена и у приватној и у јавној сфери. Наведене последице партијархалног система добијају свој одраз у значајном броју фактора који утичу на испољавање криминалног понашања у виду лишења живота насилног партнера од стране жена жртава насиља. Ова повезаност указује на неповољан положај жена у савременом српском друштву обликованом друштвеним нормама патријархалног система, који бива нарочито изражен у случајевима насиља у породици, доводећи жену жртву насиља у готово безизлазну ситуацију.

⁴² Република Словенија, на пример, инкриминисала је све облике насиља у породици, укључујући и силовање у браку, 1977. године.

⁴³ С. Константиновић-Вилић, н.д., 161–163.

Литература

- Akgul, Filiz. "Patriarchal Theory Reconsidered: Torture and Gender Based Violence In Turkey". Doktorska disertacija. University of Westminster, Department of Politics and International Relations, 2017.
- Антонић, Тамара, и др. „Зашто жене не пријављују насиље у породици?“. Пове- реник за заштиту равноправности и Програм Уједињених нација за развој (УНДП). Београд, 2023.
- Bakrač, Vladimir, i Miomirka Lučić. "Comparative analysis of gender and religiosity – the dynamics of changes". *Religion in Contemporary Society*. Belgrade 2017. 55–68.
- Walby, Sylvia. *Theorizing Patriarchy*. Oxford and Cambridge, 1989. https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/21680/1/1990_Walby_Theorising_Patriarchy_book_Blackwell.pdf, Pristup 27. 2. 2024,
- Gudac Dodić, Vera. *Žena u socijalizmu: položaj žene u Srbiji u drugoj polovini 20. veka*. Beograd, 2006.
- Janković, Ivana, i Jelisaveta Todorović. "Intimate Partner Violence, Attitudes Towards Gender Equality and Self-Esteem of Female Students". *Modern Age and Competences of Psychologists*, Niš 2019. 211–223.
- Jerončić, Milica. „Privatni i javni patrijarhat: društveni položaj i uloga žena u Jugoslaviji tokom socijalističkog perioda“. *Genero*, br. 19, Beograd 2015, 3–7.
- Joseph, Suad. "Connectivity and Patriarchy among Urban Working Class Arab Families in Lebanon". *Ethos*, Vol. 21, No. 4, Liverpool 2009, 23.
- Joseph, Suad. "Brother / Sister Relationships: Connectivity, Love and Power in the Re- production of Patriarchy in Lebanon". *American Ethnologist*, Vol. 21, No 1, New York 1994,
- Kandiyoti, Deniz. Foreword. U: *Gender and Citizenship in the Middle East*. Priredio Suad Joseph. New York, 2000. XIII–XV.
[https://www.researchgate.net/publication/254871242_S_Joseph_Gender_and_citizenship_in_t\[...\]t_Syracuse_NY_Syracuse_University_Press_2005_0-8156-2864-1](https://www.researchgate.net/publication/254871242_S_Joseph_Gender_and_citizenship_in_t[...]t_Syracuse_NY_Syracuse_University_Press_2005_0-8156-2864-1), Pristup 27. februara 2024.
- Константиновић-Вилић, Слободанка. „Жене убице“. Докторска дисертација. Универзитет у Нишу, Правни факултет, 1984.
- Lerner, Gerda. *The Creation of Patriarchy*. New York, 1986.
- Lochner, Lance. „Education and Crime“. *The Economics of Education (Second Edition): A Comprehensive Overview*. Amsterdam, 2020.
- Матијашевић, Дивна, и Станислава Оташевић. Насиље над женама и последице по здравље: приручник за раднике примарне здравствене заштите и ур- гентне медицине. Београд, 2003.
- Milić, Anđelka. *Sociologija porodice*. Beograd, 2007.
- Milić, Anđelka. „Žene u bivšoj Jugoslaviji: drugačiji pogled na učinke socijalizma u promeni društvenog položaja žena“. *Društvo rizika: promene, nejednakosti i soci- jalni problemi u današnjoj Srbiji*. Beograd, 2008. 181–198.

- Millet, Kate. *Sexual Politics*. London, 1977.
- Милутиновић, Милан. *Криминологија*. Београд, 1997.
- Мушкарици и жене у Србији. Републички завод за статистику. Београд, 2023.
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/pdf/G20246004.pdf>, Приступ 27. 2. 2024.
- Николић-Ристановић, Весна. *Од жрјиве до зајворенице*. Београд, 2000.
- Obradović, Marija. „Vera Gudac-Dodić: Žena u socijalizmu – položaj žene u Srbiji u drugoj polovini 20. veka”. *Tokovi istorije*, br. 1–2, 2006, 309–312.
- Opsenica Kostić, Jelena, Jelisaveta Todorović, i Ivana Janković. *Izazovi savremene porodice*. Niš, 2017.
- Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju. Dobrobit i bezbednost žena – anketa o nasilju nad ženama, VIII. Београд, 2019.
- Оташевић, Станислава. *Насиље у јарјнерским односима и здравље*. Београд, 2005.
- Panić, Ana. „Žena kao vaspitač novog čoveka”. *Ženska strana: saznajte kako je izgledao „jedan dan u životu radne žene” sredinom 20. veka!*. Београд, 2012.
- Пешић, Вукашин. *Криминологија*. Титоград, 1990.
- Radović, Selena, i Aleksandra Marković. „Nova/stara rodna očekivanja – konformizam ili otpor patrijarhalnoj podeli rodних uloga u porodici”. U senci javnih politika: rodne politike i rodno iskustvo. *Limes*, god. 14, br. 2, Београд 2017, 146–147.
- Rakonjac, Miomirka. „Pod okriljem patrijarhata – Društveni identitet žene u patrijarhalnoj kulturi crnogorskog društva”. *Sociološka luča*, god. 14, br. 1, Nikšić 2020, 63.
- Република Србија, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године. Београд, 2021.
- Reitzel-Jaffe, Deborah, and David Allen Wolfe. “Predictors of Relationship Abuse Among Young Men”. *Journal of Interpersonal Violence*, no. 16, Washington 2001, 99–115.
- Richard, Eves. „Women’s Economic Empowerment and Escaping Violent Relationships – In Brief”. Building on 20 years of the State, Society & Governance in Melanesia Program 2017/32. Canberra, 2017.
https://www.researchgate.net/publication/321153253_Women’s_Economic_Empowerment_and_Escaping_Violent_Relationships, Приступ 27. 2. 2024.
- Sekulić, Nada, i Mirjana Bobić. *Rodna ravnopravnost na lokalnom nivou: izveštaj o rezultatima istraživanja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou u Srbiji*. Београд, 2010.
- Shen, April Chiung-Tao, Marcus Yu-Lung Chiu, and Jianxiu Gao. “Violence Among Chinese Adolescents: The Role of Gender-Role Beliefs and Justification of Violence”. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 27, no. 6, Washington 2012, 1066–1089.
- Hodžić, Amir. *Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izveštaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb, 2007.